

Sini Tuikka

YRITTÄJÄN SIELU, VALMENTAJAN OTTEET: Pekka Olsbon intohimo on tiedon avoin saatavuus

Jos Pekka Olsbo saisi valita kenet tahansa illallisseurakseen, hän todennäköisesti valitsisi John Lennonin. Syynä ei olisi yksinomaan Olsbon Beatles-fanitus tai Lennonin elämänfilosofia. Kirjoitustensa perusteella John Lennon vaan vaikuttaa hemmetin hauskalta tyypiltä.

Pekka Olsbo valittiin Jyväskylän yliopiston kirjaston ja tiedemuseon muodostaman Avoimen tiedon keskuksen johtajaksi vuonna 2021. Hän palasi Jyväskylään Oulusta, jossa toimi muutaman vuoden ajan yliopiston kirjastossa palvelupäällikkönä. Tätä edelsi pitkä vaihe Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisupäällikkönä. Nyt 25-vuotinen ura yliopistoyhteisössä päättyy, kun Pekka Olsbo aloittaa työn Oulun tiede- ja museokeskus Luupin johtajana.

Myöhempien aikojen beatnik

Pekka Olsbolla ei ollut erityisen tarkkoja urasuunnitelmia, kun hän tuoreena ylioppilaana aloitti matematiikan ja kemian opiskelun synnyinkaupunkinsa Oulun yliopistossa vuonna 1984. Nopeasti kiinnostus kirjallisuuteen alkoi vetää boheemia nuorukaista puoleensa, ja erityisesti beat-sukupolven kirjailijoiden tuotanto vei mennessään. Vuonna 1987 Olsbo siirtyi opiskelemaan kirjallisuutta Jyväskylään. Yhtenä vaihtoehtona hän oli harkinnut myös kulttuuriantropologian opintoja.

Pekka Olsbo kesäpaikallaan Vaalassa Oulujoen rannalla koiransa Lolan kanssa. Kuva: Pekka Olsbon kotialbumi

*”Jyväskylän yliopiston kaunis kampus valloitti minut ensinäkemältä”,
Pekka Olsbo muistelee.*

Opiskeluaikoina oma kirjallinen tuotanto sisälsi pääasiallisesti runoja, novelleja ja laulunsanoja. Olsbo ei ainakaan myönnä, että pöytälaatikossa odottelisi vuosisadan romaanin raakile, vaikka onkin joskus listannut sellaisen kirjoittamisen viimeistään eläkepäiviensä tavoitteeksi – levynteon lisäksi.

Luennoilla Olsboa ei juuri nähty, mutta opinnot etenivät kirjatenttejä suorittaen ja legendaarisen ylioppilastalo Ilokiven vilkas kulttuurielämä tuli tutuksi. Neljäntenä opiskeluvuotenaan, 25-vuotiaana, Pekka Olsbosta tuli isä. Olsbon vaimo ja kaksi aikuista poikaa asuvat nykyään Oulussa.

Kirjastovetoinen julkaisutoiminta yliopiston palveluksessa

Jyväskylän yliopiston kirjastossa Olsbo aloitti työt ensimmäistä kertaa vuonna 1991. Harjoittelujakson alussa työtehtävät sijoituivat kirjaston asiakaspalveluun. Jatkossa erimittaisten työpätkien myötä kokemusta alkoi kertyä jokseenkin kaikista tiedekirjaston tehtävistä.

”Kaikkihan täällä oli ja on ihan älyttömän kiinnostavaa. Erityisesti kellarikerrosten kirjavarastot olivat todellinen aarreaitta. Päätin pian, että aion oppia tuntemaan ne kuin omat taskuni.”

Pekka Olsbon työuran keskeinen vaihe käynnistyi, kun kirjastoon perustettiin julkaisuyksikkö. Vuonna 1996 silloinen johtaja Kai Ekholm sai yliopiston johdolta tehtävän harkita, voisiko yliopiston julkaisu toiminnan tuen keskittää kirjastoon.

Jyväskylän yliopiston kirjaston 100-vuotishistoriikissa Olsbo (2012) kuvaa, että Ekholm oli ajan tasalla kansainvälisistä suuntauksista ja ymmärsi, että kirjastojohtoisen julkaisu toiminnan tulee perustua digitaaliseen julkaisemiseen ja tarvepainatukseen.

Haaste otettiin vastaan. Olsbolle yrittäjähenkinen asenne työntekoon on tullut verenperintönä, ja julkaisuyksikön perustajaporukassa samanhenkiset pioneerit pääsivät toteuttamaan itseään.

”Meille annettiin vapaat kädet rakentaa uutta. Siinä ei kelloa katsottu, kun töitä tehtiin. Alkuvaiheessa ajatuksena oli perustaa pienkustantamo, mutta tavoite jalostui. Lopulta tähtäimessä oli rakentaa yliopiston toimintaan integroitava palvelukokonaisuus, joka tukisi yliopistoyhteisöämme kaikissa julkaisemisen kysymyksissä.”

Verkkojulkaisemisen kehittäminen oli mukana alusta alkaen, ja ensimmäiset vuodet keskittyivätkin uusimman teknologian käyttöönottoon. Vuonna 1996 kirjastossa ja yliopistopainossa otettiin ensimmäisenä Suomessa käyttöön Xeroxin XDOD-laitteisto, joka mahdollisti julkaisun painetun ja verkkoversion tuottamisen samalla kertaa.

”Olimme hienon, uuden asian äärellä. Syntyi todellinen hinku lähteä kehittämään järjestelmää. Mulle tuli heti se tunne, että tämä on minun juttuni”, Olsbo kuvaa.

Kirjaston julkaisuyksikkö otti hoi- taakseen myös yliopistossa tuotettu- jen julkaisujen myynnin. Jyväskylän yliopiston ensimmäinen oma kirja- kauppa perustettiin arkkitehti Arto Sipisen suunnitteleman kirjastoraken- nuksen entiseen tupakkahuoneeseen.

Teknologisen kehityksen myötä käynnistyi myös opinnäytteiden digitaalisen julkaisemisen edistäminen. Ensimmäisenä Suomessa Jyväskylän yliopiston kirjasto ilmoitti saattavansa kaikki opinnäytteet digitaalisen muotoon.

Vuosien varrella tarkentui julkai- suyksikön laajempikin missio: siitä haluttiin yksikkö, joka koordinoisi yliopiston julkaisu- toimintaa ja kus- tantaisi yliopiston pääjulkaisusarjoja. Pelkkään julkaisijan tai kustantajan rooliin ei kuitenkaan tyydytty. Ta- voitteeksi otettiin tieteellisen tiedon saatavuuden parantaminen niin tiede- yhteisölle kuin suurelle yleisölle koti- maassa ja ulkomailla.

”Visioin valtavasti sitä, mihin tällä kaikella pyritään. Väitän, että jo sil- loin julistin, että jonain päivänä Jy- väskylän yliopisto on Suomen ykkönen avoimessa verkkojulkaisemisessa.”

2000-luvun alkuvuosina lausuttiin en- si kerran ääneen myös halu perustaa Jyväskylän yliopistoon digitaalinen

julkaisuarkisto. Yliopiston julkaisu- toiminnan kehittämisen lisäksi arkiston perustaminen toteutettaisi Opetusmi- nisteriön asettaman Avoimen tieteel- lisen julkaisu- toiminnan työryhmän vuonna 2005 esittämää Open Access -suositusta. Jyväskylän yliopiston jul- kaisuarkisto JYX julkistettiin kirjaston 95-vuotisjuhlien yhteydessä marras- kuussa 2007.

Pekka Olsbo korostaa, että Jyväsky- län yliopiston julkaisu- yksikön ja JYX:in perustamisen taustalla oli ensisijaises- ti yliopistossa tehtävän tutkimuksen näkyvyyden tukeminen. Vuosituhan- nen vaihteessa kuvioon otettiin aiemp- paa määrätieto- isemmin mukaan myös avoimen tieteen edistäminen.

Ymmärtävä johtaminen

Olsbo oli osallistunut kansainvälisiin elektronisen julkaisemisen konferens- seihin sekä tutustunut open access -aat- teen pioneerien, kuten Budapest Open Access -julistuksen tekijöihin kuulunei- den Stevan Harnadin sekä Peter Sube- rin kirjoituksiin. Hän oivalsi, että ilmiö tulisi vielä merkittävästi vaikuttamaan tiedeyhteisöön.

”Bisneksen tekeminen ei ole yliopiston ydinsosaamista, eikä se myöskään kuulu yliopiston tehtäviin”, Olsbo tiivistää.

”Open access -aatteen tärkeys tuli lo- pullisesti mukaan siinä vaiheessa, kun tiedejulkaisujen hinnat alko-ivat nousta, ja tämä käsittämätön ke- hityskulku konkretisoitui kirjasto- jen hankintabudjetissa.”

Siinä vaiheessa, kun Euroopan komissio vuonna 2012 julkaisi näkemyksensä tieteen avoimuutta edistävästä toimenpiteistä Euroopan unionin alueella, oli Jyväskylän yliopiston julkaisuyksikkö jo tovin ehtinyt pitää sitä toimintansa tähtäimessä. Vuonna 2012 Pekka Olsbo kirjoittikin, että ”Jyväskylän yliopiston kirjasto on ajanut yliopistolla open accessin asiaa 15 vuotta. Nyt on vihdoin aika rakentaa yliopistolle oma edistyksellinen avoimen julkaisemisen politiikka”.

Jyväskylän yliopisto linjasi seuraavien vuosien saatossa avoimeen ja vastuulliseen tieteen toimintatapojaan, joiden käytännön toteutuksesta muun muassa Avoimen tiedon keskus nyt vastaa. Pekka Olsbo kuvaa, että keskus jatkaa sitä työtä, mikä aikanaan oli julkaisuyksikön kehittämisen taustalla. Se on merkittävä toimija Jyväskylän yliopistossa tehtävän tutkimuksen näkyvyyden edistäjänä sekä koko ajan enemmän myös oppimisen palveluissa.

Voimavaroja avoimuuden edistämiseen on riittänyt myös alman ulkopuolella, ja Olsbo on toiminut aktiivisesti avointa tiedettä edistävässä järjestöissä. Suomen yliopistokirjastojen verkoston (FUN) varapuheenjohtajana Olsbo toimi vuonna 2023. FUN on rakentanut avoimuuden strategiaa, joka perustuu pyrkimykseen pois maksullisesta avoimuudesta. Kansallisessa avoimen tieteen koordinaatiossa Olsbo on osallistunut muun muassa avoimen julkaisemisen eri osalinjauksia koostaneiden työryhmien toimintaan.

Kaiken kaikkiaan Pekka Olsbo kokee olleensa työurallaan hyvin onnekas, sillä hän on aina saanut vapaasti toteuttaa itseään.

”Minua ei ole helppoa lannistaa. Jos onkin tullut vastaan tilanne, jossa joku on sanonut, että esittämäni tavoite ei tule toteutumaan, kysyn miksi ei. Uskon, että oikeastaan mikään ei ole mahdotonta. Monen asian eteenpäin vieminen on kiinni siitä, että riittävän moni haluaa samaa.”

Avoimen tieteen osalta ei tosin olla vielä maalissa.

”Jos yhteinen halu siihen olisi, maalissa ehkä oltaisiin jo. Mutta toki maailmanlaajuinen tiedeyhteisö on monisyinen kokonaisuus.”

Olsbon ovat aina saaneet innostumaan toiset samanlaiset eli ne, jotka osoittavat idearikkautta ja intohimoa jotakin asiaa kohtaan ja haluavat kehittää omaa työtään. Jokaisella on oltava mahdollisuus oman potentiaalinsa tunnistamiseen ja hyödyntämiseen. Tämä pätee esihenkilötyöhön siinä missä urheiluvalmennukseenkin. Juniorijalkapalloilijoita Olsbo valmensi 15 vuoden ajan.

Yksittäisiä onnistumisia työuraltaan Pekka Olsbo ei nimeä. Toisaalta vastaan ei myöskään ole tullut ylitsepääsemätöntä seinää.

”Kaiken ytimessä on yhteisen ymmärryksen rakentaminen. On osattava kuunnella myös eri mieltä olevia ja tunnistaa heidän näkemyksiinsä vai-

kuttavat tekijät. Mikään asia ei ole työssäni kaatunut vastustukseen. Jos jotain asioita on jäänyt tekemättä, on syynä siinä tapauksessa ollut ihan vaan oma laiskuus”, Olsbo nauraa.

Erityisen kiitollinen Olsbo on siitä, että on voinut kehittää omaa johtamisosaamistaan niin yliopiston sisällä, Suomessa kuin ulkomaillakin.

”Jyväskylän yliopisto on esimerkillisellä tavalla panostanut yhteisönsä johtajien kouluttamiseen ja johtamistyön tukemiseen”, Olsbo kiittelee.

Avoimia sarkoja

Innustus kuuluu äänestä, puhuupa Olsbo päättäneestä työurastaan yliopistossa kuin uudesta tehtävästään Oulun kaupungin palveluksessa. Museo- ja tiedekeskus Luuppiin kuuluu yhdeksän kohdetta, kuten Pohjois-Pohjanmaan museo, Oulun taidemuseo sekä Tiedekeskus Tietomaa.

Oulu on vuoden 2026 Euroopan kulttuuripääkaupunki. Kaupunki rakentaa parhaillaan museo- ja tiedekeskusrakennusta, johon tavoitellaan yli 200 000 vierailijaa vuodessa. Erityisesti Olsboa kiehtoo keskuksen Suomessa ensimmäisenä toteutettava vuorovaihteinen deep space -tila, jossa voidaan muun muassa käyttää teknologiaa elämyksellisen ja vaikuttavan taiteen ja tieteen kokemiseen.

”Tietenkin avoin tiede tulee näkyvämmän toiminnassamme. Lisäksi ympäristövastuullisuus, ainutlaatuisen pohjoisen luonnon suojeleminen ja pla-

netaarinen hyvinvointi ovat keskeisiä tutkimusalueita Oulun yliopistossa, joten yhteistyö tiedekeskuksemme kanssa on luontevaa”, Olsbo kuvailee.

Vaikka uusi työ kuljetti miehen Ouluun, ei hän sinne palannut. Ei Pekka Olsbo nimittäin Oulusta kokonaan koskaan lähtenytäkään. Suuri osa hänestä on aina kuulunut aivan erityiseen paikkaan Oulujoen varrella. Pohjois-Pohjanmaalla Vaalan kunnassa sijaitsee suvun hallussa 1880-luvulta alkaen ollut maatila, Mansteeni.

”Aivoihini on jotenkin syöpynyt yksi maisema ja tunne. 25 vuoden ajan olen ajanut Jyväskylästä kohti Oulua. Piippolasta matka jatkuu kohti Kestilää ja edelleen kohti Vaalaa. Mäläskään saavuttaessa vastaan alkaa tulla vanhoja maatiloja. Aina siinä kohtaa sieluuni laskeutuu ihan omanlaisensa, käsittämätön rauha.”

Olsbo ei koe, että moninaisista vastuis-taan huolimatta päivätyö olisi koskaan ollut niin kuormittavaa, että hänen olisi tarvinnut palautua tai tietoisesti irrottautua siitä vapaa-ajallaan.

”Mutta nautin kaikenlaisen fyysisen työn tekemisestä, olipa se kasvimaalla touhuamista, metsätöitä, ruohon leikkaamista tai traktorin rassaamista”.

Olsbon sanoin elo Mansteenilla on loputonta työtä luonnon kasvivoimia ja rakennusten rapistumista vastaan. Tiluksilla etenee nytkin omaan tahtiinsa remontti, jonka perhe toteuttaa tilan

perinteitä kunnioittaen. Tupaan tarvittavat uudet hirret kaadetaan tietenkin omasta metsästä.

Jyväskylän yliopiston kampuksesta pihapiirissä tulee muistuttamaan sinne istutettava yliopiston kasvitieteellisen puutarhan tunnuskasvi Oppio-omenapuu, jonka Olsbo sai läksiäislahjaksi.

Tehtävä Avoimen tiedon keskuksen johtajana on ollut hänelle tärkeä mutta haikeutta tai luopumisen tuskaa Pekka Olsbo ei tunne.

*”En koe, että mitään täällä
Jyväskylässä jäisi osaltani kesken, eikä
irrottautuminen siksi tunnu vaikealta.
Olen muutenkin sitä mieltä, että se
mitä on tehnyt vuosien varrella, niin
ei se meinaa mitään sen kannalta,
kuka olen. Se määrityy sen kautta,
mitä teen nyt ja jatkossa.”*

Kirjallisuus

OLSBO, P. (2012). Avoimuudella on merkitystä! Kirjaston julkaisuksikkö yliopiston vaikuttavuuden edistäjänä. Teoksessa M. Kokko, P. Olsbo & K. Tuominen (toim.), *Kirjasto keskellä kampusta: Jyväskylän yliopiston kirjasto 100 vuotta* (s. 159–173). Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisu 46. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4957-0>

Kirjoittaja:

SINI TUIKKA
Avoimen tiedon keskus,
Jyväskylän yliopisto
sini.tuikka@jyu.fi

